

Jacob Erlandsøns Kamp for Kirkeretten.

Det principielle Synspunkt.

I.

I Københavns Universitetsbibliothek bevaredes før Branden 1728 to Afskrifter af en middelalderlig Aktstykkesamling, der havde haft Titlen Cancellariæ veteris episcopalis liber¹. Heri var indført en Række Aktstykker, der vedrørte Erkebiskop Jacob Erlandsøns Strid med de danske Konger, men som Samling til Sagens Oplysning havde den rigtignok en mærkværdig tilfældig Karakter; ikke blot maa det erkendes, at de vigtigste Dokumenter i Sagen savnes, skønt de som f. Eks. Cardinal Guidos Restitutionsdom og de Pavebreve, der slutter hele Striden, utvivlsomt maa have været kendt i Danmark, da Cancellariæ liber opstod, men selve de i denne Bog indførte Dokumenter viser paa mange Punkter saa daarlig indbyrdes Sammenhæng, at hele Spørgsmaalet kræver en Undersøgelse. Et Forsøg paa at give et Bidrag hertil maa nødvendigvis beskæftige sig med Fortolkningen af de enkelte Dokumenter, der ofte frembyder ret betydelige Vanskeligheder; for Philologen vil dette jo imidlertid føles som en naturlig Pligt, da Editionen af Teksterne uden Interpretation er at betragte som halvgjort Arbejde.

At Cancellariæ liber har været af overordentlig stor

---

¹ Birket Smith: Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728, p. 139 og 144. Kr. Erslev, Historisk Tidsskrift 6. Række II, 439. Om de bevarede Afskrifter og deres Forhold til Afskrifterne fra 16. Aarhundrede og til Originalen henvises til Fortalen til den nye Udgave af Procesakterne, til hvis Sidetal der i det følgende henvises, naar intet nærmere angives.

Vigtighed for vor Historieforskning er forlængst erkendt; grundlæggende for Studiet af Bispestriden er de indgaaende Undersøgelser af Paludan-Müller¹, men han har ikke kendt alle Dokumenter i Sagen, og hans Resultater er derfor paa flere Punkter misvisende; i nogen Grad er de corrigeret af Rigsarkivar Erslev, men hans Behandling gør ikke en fornyet og grundig Undersøgelse overflødig². Paludan-Müller besad nogen Indsigt i canonisk Ret, og vigtige Bidrag til Belysning af Sagens retslige Side er givet af den kyndige Retshistoriker Dr. L. Holberg i hans Bog: Kirke og Len. Hos alle de nævnte Forskere mærker man dog jævnlig Usikkerhed i Forstaaelsen af Middelalderens latinske Idiom og særlige Terminologi; men den middelalderlige latinske Philologi er jo ogsaa en Disciplin af nyeste Dato, og store Opgaver ligger paa dette Omraade uløste i Kilderne til Danmarks Historie. De politiske Forhold, der knytter sig til Bispestriden, er klart udredet af de historiske Forskere, og berøres kun her, forsaavidt de har Betydning under det Synspunkt, der er anlagt i nærværende Studie: Kirkens Kamp for Anerkendelse af den canoniske Ret.

Samlingen i Cancellariæ liber indledes med en refererende Oversigt over Stridens første Phase fra 1254—57; det er denne Oversigt, der har haft Titlen: Summa capita gestorum progressuumque causæ etc., som indleder Stephanius' Fortegnelse over Indholdet, og de øvrige Dokumenter indtil 1257, som er virkelige Aktstykker, Klagepunkter, er da at betragte som Bilag til Oversigten³.

Hvorledes er da selve denne Oversigt at opfatte? Den indledes med en højtidelig Forsikring — passende udtrykt ved et Citat af Davids Psalmer — om at Formaålet er at give en sandfærdig Fremstilling af den hele Strid, for at ingen i kommende Tider skal være i Tvivl overfor ubegrundede Paastande⁴. Forfatterne siger udtrykkelig, at de vil sætte

¹ Vid. Selsk. Skr. hist. Cl. 5 R. IV, 319.

² Kirkeh. Saml. 4. R. IV, 342 ff.

³ Birket Smith anf. Skr. p. 167.

⁴ p. 7.

deres Segl under Fremstillingen, altsaa at de efter Tidens Skik vil hæfte personligt for Rigtigheden af det, de skriver. Imidlertid er der intet som helst Spor af den til Besegling hørende Formular ved Slutningen af Aktstykket¹, og selv om dette ikke er af afgørende Betydning, da Slutningen kan være udeladt ved Indførelsen i Bogen, er det dog mærkeligt, at Forfatternes Navne ikke staa anført i Dokumentets Begyndelse. Noget officielt Aktstykke til Fremlæggelse for en Domstol kan Fremstillingen derfor ikke have været, men det er paa den anden Side ikke sandsynligt, at Forfatterne har haft blot det noget abstrakte Formaal at overlevere Sandheden til kommende Slægter; en forsikrende Indledning af den Art var saa almindelig ved historiske Fremstillinger i Middelalderen, at den hørte med næsten i lige saa høj Grad som Salutation og andre Formularer i Begyndelsen af Diplomer. Hensigten med Affattelsen af den foreliggende Fremstilling maa vel fra første Færd af have været at gøre fuld Rede for Sagen, saaledes som man i Erkebiskopens Kreds opfattede den, for at man i paakommende Tilfælde kunde have fast Grund under Fødderne, hvis det, som der vel var Rimelighed for at antage, skulde komme til Proces for Curien.

Hvem var da Fremstillingens Forfattere? Direkte siges det vel ikke, men det er ikke vanskeligt at udfinde². Om Deltagerne i Forhandlingerne med Kongen bruges et Sted følgende Ord: nobis igitur Sacero preposito et Johanne Dros canonicis Lundensibus³, hvoraf ses, at disse to Lundekanniker har været Forfattere, men at der har været flere, fremgaar af et andet Sted, hvor det heder: nos et duos laicos . . . unde nos quinque ingressi ad regem⁴; de to Lægmand nævnes ved Navn, ikke de tre Geistlige, men hvem den tredie af disse har været, som heraf maa sluttes at have været medvirkende ved Affattelsen, kan ses af et Sted,

---

¹ p. 17.

² Holberg anf. Skr. p. 150 f.

³ p. 13, 18.

⁴ p. 17, 5.

hvor det angives, hvem der har repræsenteret Erkebispem ved et af de mange Møder: presentibus preposito Sacero, domino Johanne Dros, Trugoto Thorstani canonico Lundensi et Unnone et Petro capellanis et Jacobo et Benedicto notariis¹. Sammenholdes disse Steder, tør det med Sikkerhed siges, at Fremstillingens tre Forfattere, som alle har deltaget i Forhandlingerne, har været Domprovst Sasser, der i det følgende stadig forekommer ved Erkebispens Side, og ogsaa ellers er kendt fra Kilderne til Tidens Historie, og de to Kanniker Jens Dros og Trugot Thorstensøn. Begge disse Geistlige, som dengang var Medlemmer af Lunde Capitel, kom senere til at beklæde Erkestolen; stod de end her ved Sagens Begyndelse ubetinget paa Jacob Erlandsøns Side, synes de siden under Sagens Forløb at have skiftet Standpunkt, hvad enten det saa skyldes Svaghed og Opportunisme, eller de har ment, at Kampen mod Kongemagten i det lange Løb var haabløs; af Interesse er blot den Kendsgerning, at der var ringe Sammenhold indenfor den danske Geistlighed. Det var utvivlsomt med Kong Erik Glippings gode Villie, at de to Mænd siden efter hinanden naaede op paa den Erkestol, for hvis Uafhængighed af den verdslige Magt Jacob Erlandsøn maatte føre en saa fortvivlet Kamp, og det er særdeles lærerigt for Forstaaelsen af den hele Strid, at disse to Kanniker oprindeligt har staaet paa intransigent kirkelig Side; deres Medvirken ved Affattelsen af den afgjort partiske Fremstilling af Stridens Begyndelse er derfor af betydelig Interesse.

Medens baade Fremstillingen og Bilagene viser afgjort Stilling for Erkebiskopen, foregaar der siden en Ændring, som viser sig i Udvalget af de Dokumenter, som har været indført i Bogen. Erkebiskopens Klagepunkter mod Kongen, som hører til Fremstillingen, er langt udførligere og bedre gengivne end Kongens, ligesom Jacob Erlandsøns Svar paa Klagerne er refereret med tydelig Tendens². Det hele røber Overbevisning om, at Retten ubetinget er paa Kirkens Side,

¹ p. 11, 23.

² p. 20 ff. 30 ff. 35 ff. 40 ff.

og at Kongen og hans Repræsentanter begik grove Overgreb mod Kirken, mod Erkestolen og mod Capitlet og vildledte Almuen til Modstand mod Erkebispens gode Hensigter. Saaledes kan det lille Stykke: *Cibaria et alia etc.* (p. 29) kun opfattes som en Liste over Forstrækninger til Gælkæren, som han ikke har erstattet eller betalt tilbage. Ogsaa de Breve, der vedrører Erkebiskopens Fængsling og det deraf følgende Interdict¹ viser, at Samleren af Aktstykkerne har staaet paa Jacob Erlandsøns Side; alle Pavebullen er omhyggeligt afskrevne, skønt den ene havde været tilstrækkelig til Sagens Oplysning².

Efter Pave Alexander IV's Breve har i Cancellariæ liber fulgt nogle Dokumenter, der synes vilkaarligt valgt og ikke

¹ p. 47 ff.

² Disse Pave Aleksander IV's Breve har ganske særlig Interesse derved, at de kun er bevaret i Afskrifterne af Cancellariæ liber og ikke findes indført i Vatikanets Regester; fra dette Papat (1254—61) er bevaret tre Bind Regester, nummereret 24, 25 og 25A, af hvilke dog det sidste er en gammel Afskrift, der blot indeholder det sidste Pontificatsaar; en ligelydende Afskrift findes i Paris som codex Latinus 4038B, men da jeg ikke selv har haft Lejlighed til at undersøge dette Forhold, kan jeg intet nærmere sige herom. Naar det af Palmieri: *Ad Vaticani Archivi Romanorum Pontificum Regesta Manuductio* p. 2 angives, at Regestbindene 24 og 25 omfatter de seks første Pontificatsaar, med to Aar i det første og fire i det andet Bind, stemmer dette ikke godt med Denifles Oplysninger i *Archiv. f. Litt. u. Kirchengesch.* d. MA. II, p. 16, men da i hvert Fald de bevarede Regestbind indeholder Aleksanders seks første Aar, er det ganske uforklarligt, at Brevene om det danske Interdict, der skulde staa i Nr. 25 eller i Denifles Bd. 5, ikke findes indført. Man vilde være tilbøjelig til at antage, at der for disse Aar har været ført to eller flere Rækker Regester, men ganske vist stemmer en saadan Antagelse daarligt med Denifles Oplysninger, og desuden indeholder Nr. 25 to Breve til den danske Kirke, et dateret 7. Marts 1257 (*Bull. Dan.* 1198—1316 Nr. 531), og Confirmationen paa Vejleconstitutionen, dateret 3. Oktober samme Aar. Netop fra dette Aar er bevaret et betydeligt Antal Pavebreve til Danmark, hvoraf der i Regesterne ikke findes et eneste, saaledes en Række Originaler, som nu ligger i den Arnemagnæanske Diplomsamling, nogle faa i Roskilde Frue Klosters Arkiv, ligesom der er overleveret adskillige Breve i Vidisser eller indført i middelalderlige Samlinger som f. Eks. Sorøbogen (alle trykt i *Bull. Dan.*) At Regestbind 25 saaledes er mangelfuldt er givet, og Ægtheden af Interdictbrevene af 1259 kan derfor ikke anfægtes.

er inført i kronologisk Orden, rent bortset fra at de vigtigste Akter i Striden ganske mangler. Først staar et Brev af 10. September 1267, altsaa fra et langt senere Tidspunkt end Fængslingen, hvori den pavelige Legat Cardinal Guido paalægger Biskopen af Lybæk at drage Omsorg for, at Interdictet over Danmark bliver gjort effektivt. Derefter følger Kong Eriks Appel af 27. August 1266, hvorved Cardinallegatens Stævning, som slet ikke findes indført, indankes for Paven. Herefter er indført Kongens Brev til Cardinalen af September 1266 med Tilbud om Fred og Forsoning. Medens altsaa disse tre Aktstykker alle er fra Clemens IV's Papat og vedrører den af denne Pave udsendte Legat, følger nu et Brev af 4. April 1264 fra den foregaaende Pave Urban IV (1261—64), der afgjort tager Parti mod Erkebiskopen, endog i meget voldsom Form. Endelig slutter Samlingen med Kong Eriks Klagepunkter mod de tre Hovedmænd blandt hans Modstandere, Erkebiskopen og Biskoperne af Roskilde og Odense; disse Klagepunkter er vel ikke daterede, men de maa stamme fra 1260 eller 61 og er altsaa langt tidligere end de foran omtalte Akter.

Kun hvis disse Dokumenters Indførelse og deres Orden er helt uforklarlig, kan man gribe til den Udvej at anse hele Forholdet for en Tilfældighed. Paafaldende er det, at her ikke blot ikke findes et eneste af de Pavebreve, der vedrører Cardinal Guidos Sendelse 1265 og følgende Aar, men at ogsaa begge Cardinalens Domme mangler; det maa dog anses for givet, at Vidisser af disse Dokumenter maa være kommet til Capitlet i Lund; paa anden Maade kan man ikke have faaet Cardinalens Brev til Biskopen i Lybæk om Interdictet, som staar blandt Akterne. Det er vel tænkeligt, at man har valgt dette Brev til Oplysning om de praktiske Forhold, at Landet var lagt under Interdict, skønt Kongen, som det af de to derefter indførte Breve skal ses, baade havde indanket Sagen for Paven og havde vist sit forsonlige Sindelag ved et Fredstilbud, hvor haardt krænket han end var. Naar hertil er føjet Pave Urbans ældre Brev, der gaar saa haardt imod Erkebiskopen, kan der ikke være

Tvivel om, at denne senere Del af Samlingen af Procesakter har været redigeret af en Mand, der stod paa Kongens Side. At Kongen havde Tilhængere ogsaa indenfor selve Lunde Capitel er sikkert nok; til dem hørte endog Erland Erlandsøn, selve Erkebispens Broder, og siden ved Kongens Hjælp hans Efterfølger, og da Jacob selv efter sin Fængsling ikke kunde være i Lund, er vel hans Tilhængere faldet fra, saaledes Jens Dros og Trugot Thorstensøn, og hans Fjender har taget Magten i Capitlet; dem skyldes da Bestemmelsen om, hvad der skulde opbevares af Akter om den store Strid. At Pave Urbans Tordenskrivelse alene af alle senere Pavebreve er afskrevet, turde da være karakteristisk, og forstaaeligt bliver det ogsaa, naar Samlingen slutter med Kong Eriks Klagepunkter, der som i en Sum skulde opgøre, hvad de tre førende Prælater havde forbrudt ¹.

II.

Fremstillingen af Stridens første Stadium indledes med, at Jacob Erlandsøn straks efter sin Overtagelse af Erkestolen henvendte sig til Stiftets Beboere med en Forsikring om, at han vilde tage sig af de Klager, der var fremsat over hans Forgængeres Fogder. Han vandt Bifald hos adskillige, og man overdrog til Gælkæren Niels Erlandsøn, Erkebispens Broder,

---

¹ Blandt de mange Spørgsmaal, der iøvrigt kan rejses om denne Aktstykkesamlings Karakter, er ogsaa det mærkelige udaterede Pavebrev, der drejer sig om en Ændring af Tronfølgen i Danmark, og som ikke findes indført her. Dets Ægthed er utvivlsom; det findes indført i to pavelige Formelbøger, men begge Steder uden Datering. Utvivlsomt med Rette er det bleven henført til Erik Glippings Mindreaarighed og maa være udstedt af Urban IV paa Foranledning af Biskop Tyge af Aarhus; det hænger da nøje sammen med det omtalte Brev af samme Pave mod Jacob Erlandsøn, og man kunde derfor vente, at finde det indført i vor Samling som et yderligere og meget betydningsfuldt Vidnesbyrd om den nævnte Paves gunstige Sindelag mod den regerende Linje af Kongeslægten. Moltesen: De avignonske Pavers Forhold til Danmark, p. 208 ff. H. Olrik: Historisk Tidsskrift 6. R. VI, 648 ff.

og Niels Tulesøn at undersøge den gældende Kirkeret, men da disse Mænd snart kom til det Resultat, at Erkebispemænd vilde foretage Ændringer i den nedarvede og af alle tidligere Erkebisper overholdte Kirkeret, nægtede de at have noget med Sagen at gøre, skønt der havde været rejst stærke Klager over forskellige Former for Uret.

Med Holberg¹ at dadle Erkebispemænd for sophistisk Spilfægtteri turde være uberettiget; kun rent formalistisk er det rigtigt, at den eneste rette Vej til at bøde paa Fogedernes Færd var at sørge for, at de optraadte anderledes, og ikke at ændre Loven; hvis Bestemmelser i Loven gav saa let Adgang till Misligheder, at de var vanskelige at undgaa, faldt det dog ganske naturligt at søge at ændre slige Bestemmelser, der vel i sig selv maatte anses for uheldige. Jacob Erlandsøn lægger ingen Skjul paa, at han anser det for en Velfærdssag for Kirken og dens Børn at faa Kirkeloven ændret, men dette udelukker ikke, at han ogsaa kan have ment, at mange Bestemmelser rent praktisk var uheldige for Lægfolk, og at han har anset det for rimeligt at begynde med at forsøge at gøre dem dette begribeligt.

Det ser særdeles sandsynligt ud, baade at saadanne Klager har været rejst, og at de har været vel begrundet; at Stormændene med Gælkæren i Spidsen har forstaaet at skræmme Almuen med Udsigten til, at Erkebispemænd vilde berøve den dens nedarvede Sædvaneret, siges lige ud, og selv om Motivet ikke har været Næstekærlighed, var det sikkert nok, at Hensigten var at ændre Kirkeretten for at bringe den i Overstemmelse med canonisk Ret, med andre Ord at ophæve det Kompromis, som i sin Tid var indgaaet mellem Skaaningerne og Erkebiskop Eskil. Og hertil havde Jacob Erlandsøn fuldgod Ret, da den skaanske Kirkelov var en Overenskomst, som enhver af Parterne havde Ret til at opsiges, naar han fandt den stridende mod sin Stands og sin Institutions Tarv; Kirkeloven stred paa afgørende Punkter mod canonisk Ret, og til denne var Jacob Erlandsøn ved

---

¹ Kirke og Len p. 150 ff.

sin Ed til Paven ubetinget forpligtet¹. Dette fremhæver Erkebiskopen ofte og stærkt, og med fuld Ret; overalt i Kristenheden træder det i trettende Aarhundrede frem, at Kirkeprovinsernes Overhoveder er direkte og nøje knyttet til Paven, som en naturlig Følge af den mere stramme og faste Organisation, der trængte igennem, hvori den ensartet udformede Kirkeret var det vigtigste Ferment. Af særlig Vigtighed er det her at betænke, at netop paa denne Tid blev Pavens Ingriben i Besættelsen af de højere Embeder stedse mere almindelig. Retten til Devolution, som oprindelig var begrænset til specielle Tilfælde, fik større Raaderum, og Pavens Provisionsret i Kraft af hans plenitudo potestatis gjordes gældende overalt, hvor en verdslig Landsherres Ret til Collation af Embedet syntes at rumme Fare for Kirkens Frihed.

Som Eksempel paa Kirkelovens Ulemper for Almuen nævnes de store Vanskeligheder, der for Fattigfolk var forbundet med at skaffe de befalede Mededsmænd, navnlig naar Fristen var kort og Vejen lang, eller Vejret beredte Hindringer, hvorved det meget ofte hændte, at uskyldige blev dømt. Dette Eksempel er særdeles illustrerende for de uheldige Sider ved den gældende Retsordning. Her at komme Fogedernes ligegyldige Haandhævelse af Retten til Livs var vel nok temmelig umuligt, da Misligheden jo netop laa i selve Retsinstituttet, der kunde være meget vanskeligt at praktisere, og efter sit Væsen let maatte faa en meget tvivlsom Værdi; her kommer ogsaa den stædige Konservatisme i grel Modsætning til den rationelle og retfærdige Reform.

Anvendelsen af Mededsmænd til Bevis for den Anklagedes Uskyldighed var et fast Retsinstitut i germansk og nordisk Ret, men netop et Fænomen, som alle Dage havde været Kirken en Anstødssten, og kun havde fundet betinget Godkendelse som et Middel til at undgaa noget værre. Medens Oldkirken havde optaget Romerrettens Anklageprincip

---

¹ Udførligt om den juridiske Opfattelse af Eskils Compromis og Jacob Erlandsøns Stilling dertil, se Holbergs anførte Skrift.

med Vidnebevis, havde allerede i Merovingertiden den germanske Retspraksis begyndt at gøre sin Indflydelse stærkt gældende, da Kirken ikke var stærk nok til at hævde sine Retsprincipper overfor Landsherrens Vilkaarlighed. Fra Carolingertiden er Mededsmænd godkendt saaledes, at en anklaget eller mistænkt kan fri sig for Tiltale, naar han kan fralægge sig Beskyldningen ved Ed og Mededsmænd, men dette combineredes rigtignok med det romerretlige Anklageprincip saaledes, at Anklagerne først skulde forsøge at føre Skyldbevis ved Vidner, og hvis dette lykkedes, fulgte Domfældelsen umiddelbart, medens i modsat Fald den Anklagede kunde eller skulde rense sig ved Ed og Mededsmænd¹. Denne Procesform, der kaldtes *purgatio canonica*, bliver vel et anerkendt Led i canonistisk Proces, men i sit Væsen er den en Concession til germansk Ret, som man kun gjorde for at undgaa et endnu større Onde nemlig Afgørelsen ved Gudsdom, der kaldtes *purgatio vulgaris*, og som det i Aarhundreder var umuligt at faa udryddet².

At Paverne i den ældre Middelalder ikke saa med venlige Øjne paa *purgatio canonica*, i hvert Fald naar det drejede sig om en Sag mod gejstlige Personer, kunde ikke hindre dens Brug, og i Sager mod Lægfolk blev den fra at være tolereret udviklet til et Led i Processystemet, som Tilfældet var i den skaanske Kirkelov. Alligevel indeholdt jo *purgatio canonica* en saadan Modification af det germanske Retsinstitut, at dette var forandret i sit egentlige Væsen; i den canonistiske Proces fordrede man, at Anklageren først skulde føre Bevis for sin Paastand og gjorde det ikke til en

¹ Hinschius: Syst. d. kath. Kirchenrechts V 337 ff. A. Esmein: Le serment des inculpés en droit canonique, Bibl. de l'école des hautes études, Sciences Religieuses VII 2, 231 ff., som giver en klar Oversigt over Spørgsmaalet, men efter min Opfattelse lægger for ringe Vægt paa Forskellen mellem *purgatio* og *Proceduren per inquisitionem*.

² Særdeles oplysende for Udviklingen af dette Kompromis er en Bestemmelse fra en Mainzersynode fra Carolingertiden, 847; *qui presbiterum occidit — si negaverit, si liber est, cum XII juret si autem servus per XII vomeres ferventes se purget; citeret efter Hinschius: Syst. d. KR. V 337, 8, hvor hele Spørgsmaalets Historie er belyst ved en Række Kildesteder.*

Pligt for den anklagede straks at rense sig, ja gav ham end ikke Ret dertil men forbeholdt Renselseseden til de Tilfælde, hvor intet gyldigt Bevis kunde føres, og selv om man i Sager, hvor Vidnebevis normalt var udelukket — f. Eks. i Horssager — gav mere Plads for purgatio, blev dog denne Procesform aldrig helt godkendt af Kirken. Mange er de Steder, hvor de ældre canonistiske Forfattere udtaler sig klart derimod¹, og baade Gratian og hans Efterfølgere viser en tydelig Tendens til at begrænse den til Tilfælde, hvor ingen Anklager optræder, og ingen Vidner kan føres, men hvor den sigtede Person er under almindeligt Rygte for infamia, hvor der foreligger en clamosa insinuatio, hvorfor purgatio kommer til at spille en særegen Rolle i Kættersager, indtil disse kommer under den systematiske Inkvisitionsbehandling. Da Innocencius III. foretager sin store Reform af Processen og gennemfører Inkvisitionsprincippet, lægges Hovedvægten udtrykkelig paa Vidneførsel, og kun hvor Sikkerhed ikke kan naaes, skal Dommeren gribe til purgatio canonica³. Fra første Halvdel af trettende Aarhundrede kender vi da ogsaa ikke faa Buller, som er rettet mod purgatio, deriblandt flere til den danske Kirke, og hvilken Betydning man har tillagt dem, ses deraf, at de er bleven optaget blandt Gregors Decretaler³.

¹ Ivo af Chartres siger saaledes i et af sine Breve: Non negamus tamen, quia ad divina aliquando recurrendum sit testimonia, quando præcedente ordinariæ accusatione omnino desunt humana testimonia, non quod lex hoc instituerit divina, sed quod exigat incredulitas humana. Migne Patrologia Latina 162, 258.

² Allerede fra sine første Pontificatsaar begyndte denne Pave for enkelte forefaldende Tilfælde at kræve Undersøgelse af rejste Beskyldninger og ikke at ville lade Sagen afgøre ved purgatio. Ved det fjerde Lateranconcil gøres det til Lov for hele Kirken: Tunc enim clamor pervenit ad prelatum, cum per publicam famam aut insinuacionem frequentem subditorum sibi referuntur excessus et tunc debet descendere et videre id est mittere et inquirere, utrum clamorem, qui venit, veritas comitatur; Lat. IV cap. 8; Decret. c. 24 de accus. VI, og mange andre Steder i denne Tit. af Decretalerne.

³ Bull. Dan. 138, Pavebrev 1218, 28 mai efter Reg. Vat., optaget i Decretalerne c. 12 de probat. II, 12.

I den skaanske Kirkeret indtager Renselseseden med Mededsmænd en vigtig Plads, der ganske svarer til gammel germansk Ret, og det turde være ganske naturligt, saaledes som den canoniske Ret havde udviklet sig siden Eskils Dage, at Jacob Erlandsøn ikke stiltiende kunde godkende denne Praksis; det var hans Pligt, som fulgte med hans Ansvar for den danske Kirke, saaledes som han maatte opfatte det, at skride bestemt ind derimod¹.

Et andet Punkt i den skaanske Kirkelov, som Jacob Erlandsøn aldeles ikke kan indlade sig paa at godkende, er Behandlingen af Ægteskabssager, causae matrimoniales, og heller ikke dette, som iøvrigt hænger nøje sammen med purgatio, er noget tilfældigt valgt Eksempel. Ganske særlig paa dette Punkt stod den skaanske Kirkerets Bestemmelser i den mest flagrante Modsætning til canonisk Ret. Gyldigheden af et anfægtet Ægteskab mellem beslægtede blev efter skaansk Kirkeret afgjort af Edsmænd af begge Parter, om hvis Viden eller Troværdighed den kirkelige Myndighed var afskaaret fra at skaffe sig Kundskab, da der overhovedet ikke indkaldtes Vidner, saaledes at Sagen virkelig blev prøvet². Naar man betænker, i hvor høj Grad den canoniske Ret netop paa dette Omraade havde udviklet sig de i sidste hundrede Aar, i hvilken Grad Kirkeretslærerne fra Ivo og Rolandus til Gregors

¹ Skaanske Kirkelov Tekst I, 7 (den nye Udgave p. 841, cf. Tekst IV, 12), mere klart i den latinske Tekst V, 14. Sammenligning af denne Tekst med Decretalet gør Jacob Erlandsøns Holding yderst forstaelig. Det hele interessante Spørgsmaal om Beviset i gammel dansk Proces og den canoniske Rets Forhold dertil er behandlet af Matzen: Om Bevisregler i den ældste danske Proces. Kolderup Rosenvinge, Kirkeh. Saml. I. V. A. Secher: Om Viterlighed og Vidnebevis.

² Skaanske Kirkelov Tekst I, 6 (cf. den latinske Tekst 5); herom Holberg anførte Skrift p. 41 ff., hvor der træffende gøres opmærksom paa, at der her spores Indflydelse fra den berømte Canonist Rolandus Bandinelli fra 12. Aarhundrede (Pave Alexander III), der satte Excommunication som Straf for det omhandlede Tilfælde. Dette Punkt i skaanske Kirkelov er særdeles lærerigt for den gradvise Paavirkning, som canonisk Ret øvede paa dansk Ret. Hovedsagen for Jacob Erlandsøn var dog selvfølgelig Afskaffelsen af nominati, som skaanske Kirkelov sejt havde fastholdt.

Decretaler havde udformet og skærpet Kirkens udelukkende Jurisdiction i alle Ægteskabssager, er det indlysende, at Jacob Erlandsøn i Kraft af sin Ed paa den canoniske Ret umuligt kunde godkende en Procesform, som afskar den biskoppelige Myndighed fra enhver Indflydelse¹. Ogsaa her havde Erkebiskopen den mest soleklare Ret.

I hvor høj Grad Modparten har forstaaet det kirkelige Standpunkt ved Stridens Begyndelse, er ikke godt at sige. Almuen er af Stormændene bleven ophidset til Frygt for, at Kirken vilde berøve den Rettigheder, som engang var den hjemlet ved den lokale Kirkeret, som tidligere Erkebisper havde acquiesceret ved, og sikkert har det drejet sig om Frygt for at komme til at yde større Afgifter til Kirken, end man var vant til.

Naar Kongen med saa stor Voldsomhed tog sig af Almuens Sag mod Erkebisen, drejede det sig for ham naturligvis ikke om nogle specielle Retsspørgsmaal, som han dog altid kunde bøje efter sin Villie, naar han blot havde den politiske Magt, naar Rigets verdslige Stormænd fulgte ham, men han forstod, at det almene Krav om den canoniske Rets absolute Gyldighed, hvorom Striden stod saa haardt ude i Europa, nu med Styrke blev rejst i Landets egen Kirke, og lige saa lidt som sine Forgængere paa Tronen vilde han opgive Kongemagtens Supremati over Kirken, eller med andre Ord anerkende Kirkens Uafhængighed af den verdslige Magt. I Principet er det ganske rigtigt, naar det stadig blev hævdet, at den canoniske Ret ikke greb ind i verdslige Sager, men i Praksis kunde Grændsen ofte blive vanskelig at drage; netop den danske Kirkestrid viser dette med al ønskelig Tydelighed, ikke blot paa det omhandlede Omraade, hvor det særlig grelt træder frem, da Ægteskabet bliver et Sakrament og Bestemmelserne om Incest meget

¹ Holberg anfører flere Steder — og deres Tal kunde let øges — som viser Canonisternes Vaklen overfor Spørgsmaalet, om man skulde tage Slægtninge eller Fremmede som Vidner; dette er vel ikke uden Interesse, men det afgørende er, at den canoniske Ret i stigende Grad kom ind paa at kræve, at der forud for Eden skulde foretages en grundig Inkquisition af Vidnerne.

vidtgaående, medens Procesmaaden har udviklet sig til en højst ejendommelig Blandning af gammel-nordiske og cano-nistiske Former. Striden i den danske Kirke var i Virkelig-heden slet ikke ny. Herom vidner Erkebiskop Eskils Hi-storie klart nok; med Skaaningerne sluttede han et Kom-promis, som fik Udtryk i Kirkeloven, men med Kongen laa han i Strid hele sit Liv.

Over Absalons Kirkepolitik har Forskningen endnu ikke kastet tilstrækkeligt Lys, fordi Saxos Fremstilling ikke er fuldt udnyttet med nøgtern Kritik; men selv om han har arbejdet for et nationalt Hierarki og i Forstaaelse med Konge-magten, er det lidet sandsynligt, at hans Politik var en Re-aktion mod Eskils, langt snarere at Kongemagten i hans Tid forstod, at en stærk Kirke var dens bedste Støtte baade indad og udad. I et hvert Fald, i det halve Aarhundrede, som var forløbet siden Absalons Død, havde Pavestolens Magt ud-foldet sig med stor Styrke; et mægtigt Kulturarbejde var ud-ført ved Innocencius III's Livsværk, som det fik afsluttende Udtryk paa det fjerde Lateranconcil i hine betagende Taler, der uddrog klare Konklusioner og gav dem Lovens faste Form; ikke blot hører disse Akter til Middelalderens ypperste litterære Værker, de er ogsaa at regne blandt de vigtigste historiske Dokumenter. Der fulgte den gigantiske Kamp mellem de staufiske Kejsere og Gregorius IX., som af Inno-cencius IV. førtes til en Afslutning, der betød Kirkens afgjø-rende Sejr; de langt mindre betydelige Efterfølgere kunde høste Frugterne. Fra den hellige Stol kunde nu forkyndes, at de to Sværd var forenet hos Christi Statholder, og at Kirkens Ret var den eneste gyldige i Kristenheden; al Pro-vinsialret maatte forsvinde, ligesom al verdslig Ret skulde vige for den canoniske. Det var historisk set det romerske Imperiums Ret, *jus Romanum*, der udryddede Resterne af de germanske Stammers Retspraksis. Pave Innocencius IV's berømte Manifest mod Kejser Friedrich paa Conciliet i Lyon 1245, der er det klareste og mest prægnante Udtryk for Pa-vestolens Opfattelse af sin Stilling overfor den verdslige Magt, viser, f. Eks. ved Ordene: *terreni simul ac celestis imperii*

commissis habenis, Foreningen af al Magt i Pavens Haand, Kejsereus Lensafhængighed af Paven, saa klart som tænkeligt, og her er allerede udtalt Tanken om de to Sværds Forening, som gerne siges at have sin Oprindelse i Bullen Unam sanctam.

III.

Herom skulde nu Kampen staa indenfor den danske Kirke. Jacob Erlandsøn besteg sin Erkestol netop samme Aar, som den store Kamp ved Konrad IV's Død traadte ind i sin sidste afgørende Phase, der førte til Staufermagtens endelige Undergang og dermed til Rigets Opløsning. Men Stillingen var for den danske Prælat ingenlunde saa let, som man efter disse Forudsætninger skulde tro; to vigtige praktiske Faktorer krydsede her de principielle kirkelige Hensyn. For det første at mange indenfor det danske Cleresi var stemt for at holde den nationale Kirke i forholdsvis løs Afhængighed af Curien, saaledes som det ofte forsøgtes af Geistligheden i England og endnu mere i Skotland; vel kunde det ogsaa være materielt betryggende at holde sig til Landets verdslige Magt. For det andet betød det ikke lidet, at Pavestolen ofte havde Brug for den danske Konge i Kampen mod Kejseren, som det kendes fra Valdemar Sejrs Historie, og ogsaa siden hænder. Erkebiskop Uffe Trugotsøn havde flere Gange Stridigheder baade med Kong Valdemar og med Sønnen Erik Plovpenning, og han fik ikke altid Medhold hos Paven¹. I 1237 nægtede Erkebiskopen Tillaelse til at indvie Præster, som Kongen præsenterede til Kald, der laa under hans Patronatsret, og skønt den canoniske Ret ubetinget var paa Prælatens Side, tog Paven Kongens Parti — utvivlsomt af politiske Grunde².

¹ H. Olrik, Hist. Tidsskr. 6. R. VI, 611 ff.

² Bull. Dan. 1198—1316 Nr. 277. Gregorius IX var i disse Aar stærkt ude efter Forbundsfæller mod Keiser Friedrich II, der forsøgte det kloge Skaktræk at samle Europas Fyrster til Kamp mod Pavemagten med den Be-

Under samme politiske Synspunkt maa Pavens Holdning ved flere andre Lejligheder ses. Midt under sin store Dyst med Friedrich II. irettesatte Pave Innocencius Erkebiskop Uffe for hans ufredelige Færd mod Kong Erik Plovpenning; paa Kirkemødet i Odense 1245 havde Erkebiskopen faaet en Constitution vedtaget, der direkte var rettet mod kongelige Overgreb. Paven havde ganske vist givet Kongen en Advarsel, men snart efter faar Erkebisp en skarp Paamindelse om at bringe den genstridige Slesvigbisp til Lydighed mod Kongen¹. Ganske særlig magtpaaliggende havde det været for Pavestolen at sikre sig Fyrsternes Støtte mod Kejseren ved det store Concilium, som Gregorius havde planlagt, men som først blev til Virkelighed under Innocencius².

Under denne Pave undergik dog Forholdet til den danske Konge en Forandring, da Erik Plovpennings mange

---

grundelse, at det var en Sag, der galdt alle Fyrster og ikke blot Kejserhuset. Da en saadan Alliance var den største Fare for Paven, søgte han at splitte Kræfterne, hvad naturligvis ogsaa lykkedes. Da han vilde erklære Friedrich II for afsat, saa han sig om efter et Emne til Kejserværdigheden og henvendte sig ogsaa til Danmarks Konge om en af hans Sønner, men Valdemar Sejr var dog klog nok til at give Afslag. At dette Tilbud virkelig er fremsat og afslaaet, kan ikke betvivles; det berettes flere Steder, uden at Prinsens Navn nævnes, saaledes i en pavelig Legats Indberetning (Huillard-Breholles: Hist. Dipl. Frid. II, V 2, 1031 sqq.). Endvidere i en Klosterkrønike fra et Præmonstratenserkloster i Friesland (Gesta abbatum Horti s. Marie MG SS. XXIII, 549), hvor der staar om en Abbed: *missum filio Waldemari regis coronam regalem exhibere regis regali dignitate privati*. I Alberici Chronica Trium fontium (ib. 949) læses om Kong Valdemar: *tres filios reliquit, regem Ericum, ducem Abel et comitem Christophorum; istum Abel voluit aliquando papa regem Alemanie contra imperatorem constituere, quo recusante, cum non haberet tot et tanta, quibus se imperatori opponeret*. At Paven ogsaa ellers mødte Afslag, fordi Fyrsterne var betænkelige, siges ogsaa om en Henvendelse til Kongen af Frankrig: *rege autem Francorum recusante legatus similiter sollicitavit quosdam alios reges et principes, qui omnes consilio cum deliberatione habito præ magnanimitate imperatoris hoc item recusarunt*. Annales S. Pantaleonis Coloniensis MG. SS. XXII, 531; cf. Donner: Cardinal Wilhelm von Sabina p. 235 f.

¹ Bull. Dan. 364; 375. cf. Hist Tidskr. 6. R. VI. 620.

² Bull. Dan. 298; 300; 301.

Overgreb mod Kirken maatte bringe Pavestolen til at vende sig imod ham, og disse Stridigheder er et Forspil, som giver Nøglen til Forstaaelse af Jacob Erlandsøns bitre og gigantiske Kamp for Kirkens Ret. Erkebiskop Uffe støttede Roskildebispens Niels Stigsøn i den Strid mod Kongen, som tvang Bispens til at forlade Landet. Han søgte til Lyon, hvor netop det store Concil afholdtes, og herhen drog ogsaa som Kongens Procurator Domprovsten i Lund, Jacob Erlandsøn. Paven tog sig af den landflygtige Roskildebisps Sag, sikkert under Indflydelse af Domprovsten, der støttede sin Kaldsfælle og forøvrigt i den Grad vandt den hellige Fader ved sin Intelligens og ved sit Sindelag, at han udnævntes til pavelig Capellan. At Kongen rasede kan ikke undre; alt Jacob Erlandsøns Gods blev beslaglagt, og foreløbig kunde han ikke vende tilbage til Danmark. Pave Innocencius har nu forstaaet, at der i Danmark var ved at udvikle sig en alvorlig Kirkekamp, og at Odenseconstitutionen var et konsekvent og nødvendigt Træk af de danske Prælater.

Det er ikke helt let at bedømme de verdslige Stormænds Stilling til Kirkekampen, med andre Ord dens videre politiske Virkning; nogle, men ikke alle, var bestemt af, at Prælaterne var deres nære Slægtninge. Dertil kom, at nogle sluttede sig til Abel mod Kong Erik og siden holdt fast ved Abels Slægt mod Christopher, hvis Tronbestigelse var en vitterlig Usurpation, der udnyttede det gunstige Øjeblik, da Abels Søn endnu var for ung og dertil fraværende i Fangenskab. Som Erik Plovpenning havde opført sig mod Kirken, er der ingen Grund til at forarges over, at Prælaterne ikke kunde tage hans Martyrium alvorligt, men langt snarere maatte opfatte hans Død som en Guds Straf, og heller ikke har man kunnet opfatte Christopher, der udnyttede Eriks uhyggelige Død til egen Fordel, som nogen Rettens Helt, da han selv havde ligget i Strid med den kongelige Broder, og Retten til Tronen ogsaa efter den Tids Opfattelse uomtvistelig var hos Abels Slægt.

Da Niels Stigsøn var død i Udlændighed, kaldte Paven ved Devolution Domprovst Jacob Erlandsøn til Biskop i

Roskilde; for Paven var dette et ganske naturligt Skridt, men at det vakte Kong Eriks største Forbitrelse kan ikke forbause, efter hvad der var foregaaet; men ikke blot af disse personlige Grunde. Den pavelige Devolution var lidet kendt, da den sjældent havde været anvendt ved danske Embeders Besættelse, og Kongerne mente stadig, at de burde have det afgørende Ord i slige Tilfælde. Devolutionen var netop Udtrykket for Prælaternes Uafhængighed af den verdslige Magt, og dermed netop Forudsætningen for deres helt canoniske Stilling; den trængte omkring Midten af trettende Aarhundrede mere og mere igennem overalt i Kirken og hænger nøje sammen med den canoniske Rets effective Udfoldelse.

Ikke blot var Gennemførelsen af den canoniske Ret, saaledes som den havde udviklet sig fra de store Retslærere i tolvte Aarhundrede over Gratian og Rolandus til Gregors Decretaler, en Livsbetingelse for Kirken, som dette havde faaet Udtryk paa de sidste to Lateranconcilier og Lyonconciliet 1245, men det var tillige et meget stort Kulturfremskridt, som ogsaa vilde have været til Gavn for Danmark. Det var Kongerne, der her førte en snæversynet og kulturfjendtlig Politik, som ogsaa kom til at koste dem Rige og Trone, Prælaterne, der kæmpede for Ret og Kultur. Kampen førtes forgæves, og Riget gik til Grunde, fordi der ikke var fornødne Magtmidler at sætte op mod det verdslige Sværd, og fordi en Del af den danske Clerus svigter, hildet i snæversynet Lokalpolitik.

Dette er Baggrunden for Jacob Erlandsøns faste afvisende Holdning overfor den skaanske Kirkelov og Kongens voldsomme Adfærd. Vejleconstitutionen 1256, som egentlig blot var en Fornyelse af den ti Aar ældre Odenseconstitution, var Nødværge mod Kongens og hans Tilhængeres Trusler, og at man vel forstod, at Kirken vilde bruge de Magtmidler, der stod til dens Raadighed, viser Optrinnet paa Danehoffet i Nyborg. De kirkelige Mænds Beretning om Stridens Forløb siger vel intet om, at ikke hele Cleresiet stod bag ved Erkebispens og hans Tilhængere, men det lader sig heller ikke af de senere Appeller afgøre, om de jyske

Geistlige virkelig paa Mødet i Vejle har modsat sig Constitutionens Vedtagelse eller, som de paastaar, var bleven afskaaret fra at nedlægge Indsigelse. Mon ikke Sandheden er den, at de har forholdt sig passive og senere fundet ud af, at det kunde være heldigt at fremstille Sagen saaledes, at de havde været under Tvang? Naar Jacob holt Conciliet i Jylland, skønt han maatte vide, at han kun i mindre Grad kunde stole paa de jyske Bisper og Capitler, maa vel dette opfattes som Udtryk for hans bestemte Ønske om at organisere den danske Kirke.

Det er sikkert nok, at de gejstlige Herrer kom lovlig sent till Danehoffet i Nyborg, skønt de kirkelige Berettere er tilbøjelige til at bortforklare det; efter tre Dages Forhandling (10—13 Marts) brød man af, men kun for at fortsætte i Vordingborg en halv Snes Dage senere, da de pommerske Fyrster, som havde været forhindret af den haarde Vinter, var indtruffet. Her blev fremført 21 Klagepunkter mod Erkebisen fra Kongens Side, og skønt de i den kirkelige Beretning kun er ganske summarisk refereret, giver de dog et Holdepunkt for Forstaaelsen af Stridens Karakter¹. Nogle af Klagerne ser ganske vist ud til at være af rent politisk-økonomisk Karakter, som Beskyldningerne for at staa i Forbindelse med Kongens Fjender, at bygge Borge og tilegne sig Toldindtægter og Vraggoods, men i Virkeligheden er disse rene Retsspørgsmaal, og at det samme gælder de andre, ligger klart for Dagen. Saaledes det stadig gentagne Klagepunkt, der her er opført som Nr. 6, at Erkebiskopen ikke ydede og forhindrede sine Undergivne i at yde den befalede Leding. Naar dette Strids-Spørgsmaal af moderne Forskning er trukket stærkt i Forgrunden som et Hovedpunkt i hele Striden, kan en saadan Opfattelse ikke støttes paa Dokumenternes Gengivelse af Klagerne. Det drejer sig her blot om Erkebispens Villie til at hævde sin Ret til at bestemme, i hvor stor Udstrækning han og hans Lydbisper kan bidrage til Kongens Leding, da han maa fastholde, at ogsaa paa

---

¹ p. 12 f.

dette Punkt er de kirkelige Hensyn de afgørende, og Kirkens Tjeneste maa gaa foran Kongens. At hele Spørgsmaalet nu kan være Genstand for divergerende Opfattelser, er ikke mærkeligt; ogsaa for Samtiden var det uklart, da Danmark iøvrigt ikke kendte noget Feudum, og der derfor intet Holdepunkt var for at afgjøre, hvor langt Kronens Ret strakte sig over de Rigets Undersaatter, som var Kirken særlige Hørige.

Det drejede sig i det hele taget om en Række Rettigheder over det til Kirken hørende Gods og de derpaa boende Mennesker, som Kongen vilde hævde, og som Erkebiskopen vilde drage ind under sin Myndighed i ganske naturlig Konsekvens af, at den canoniske Ret skulde have Gyldighed i hans Stift. Hvilken Ret havde da Erkebispens til Retsbøder, Told, Vraggoods o. l.? Svaret herpaa ligger i et af den canoniske Rets Grundprinciper, at Kirken er en organisk Institution, der har til Opgave at lede Menneskene til evig Salighed og til dette Arbejde behøver materielle Midler. Faktisk er denne Opfattelse af Kirkens formueretlige Stilling den raadende helt siden Milanoedictet, men den blev rigtignok stærkt anfægtet i de nye germanske Riger, hvor man havde vanskeligt ved at forson sig med en Ordning, der tillod selvstændige formueretlige Stiftelsers Existens. Udviklingen af Feudalismen, som iøvrigt har sin Rod i det sentantike Samfund, fører til Muligheden af en Forstaelse mellem verdslig og geistlig Stat. I den ældre Middelalder, da Kirkens Concentration endnu var relativt svag, og den var nødt til at søge Støtte og Værn hos den nærmeste verdslige Magt, bliver de kirkelige Beneficia, Bispedømmerne med tilhørende nødvendig Ejendom og Indtægter, ganske sidestillet de verdslige Len, med Rettigheder indenfor Lenet men ogsaa med Forpligtelser overfor Lensherren. Dette er den germanske Opfattelse af Prælaternes Forhold til Landsherren, og mod den reiser sig den canoniske Ret, der i stigende Grad hævder Kirkens Uafhængighed og følgelig, at de kirkelige Beneficiær ikke er behæftet med nogen Forpligtelse. I Danmark kommer denne Brydning netop frem i Jacob Erlandsøns Strid,

og allerede af den Grund, som ovenfor er anført, at Danmark ikke som de sydgermanske Riger kendte Feudum i almindelig Forstand, og Kongen derfor ikke kunde anerkende nogen Rettighed, som var en Følge af de kirkelige Beneficiers relative Selvstændighed, maatte Striden blive ganske særlig voldsom; derfor er de Aktstykker, der oplyser herom, af uvurderlig Betydning til Belysning af Middelalderens Kirkehistorie.

Skarpt Lys falder over Divergensen, naar man nøjere studerer de Modklager, som Erkebispens fremsatte i Lund i Eftersommeren 1256¹. De meget stærke Ord om almindelig Lovløshed i Riget er formodentlig velbegrundede, men Hovedsagen i denne Sammenhæng er dog, at denne udarter til de mest graverende Former for Sacrilegium, og at dette ikke straffes. Det verdslige Sværd, hvis Pligt det er at værne Kirken, tolererer alle Forbrydelser og griber endog hindrende ind i den kirkelige Jurisdiction i mange Forhold; Lægfolk har været sat til Dommere over geistlige, endog over klostergivne Personer, endog dømt dem til Døden og ladet deres Lig begrave i uindviet Jord. Der siges desværre intet om, hvad disse kirkelige Mænd havde gjort, men det afgjørende er ogsaa, at den verdslige Arm under ingen Omstændigheder havde denne Myndighed, hvis canonisk Ret skulde respekteres, men at man efter gammel germansk Retsopfattelse havde meget vanskeligt ved at forsonse sig med, at kirkelige Personer var unddragne den almindelige Rettergang og havde deres særlige Værneting.

Oplysende er Udviklingen i det frankiske Rige. Her stod oprindelig kun selve Biskopperne udenfor den verdslige Ret, — et Forhold, der er let forstaaeligt paa Baggrund af Oldkirkens Tilstande, — men meget tidligt uvidedes dette til ogsaa at gælde Præster og Diakoner, og dette fikseredes i den karolingiske Lovgivning. Eftersom Omraadet af kirkelige Sager udvidedes, og Kirkens politiske Betydning voksede, særlig

---

¹ p. 20 ff. Efter hele Sammenhængen maa nemlig de her gengivne Klagepunkter fra Erkebiskopens Side være fremsat under den Forhandling, som omtales i Beretningen p. 13, og som ender med et Forlig.

Biskoppernes Magtstilling, da det frankiske Rige faldt fra hinanden, maatte den personlige Ret for Clerus blive stedse stærkere. I den canonistiske Litteratur blev det tidlig en fast Retssætning, at ingen geistlig maatte anklages for verdslig Dommer, og i tolvte Aarhundrede kunde man for Alvor føre Reglen ud i Praksis og tage haardt fat paa enhver Krænkelser af geistlig Person; det omfattende og stærkt fordømte Begreb Sacrilegium personale fik et stedse større Omfang, og Geistlighedens Privilegium fori blev stærkt haandhævet; allerede paa det andet Lateranconcil vedtoges en kraftig Bestemmelse om Vold mod geistlige Personer, som gaar ind hos Gratian og siden stadig behandles i den canonistiske Litteratur¹.

Klarest træder maaske Forholdet frem paa et Punkt, der ved første Øjekast synes ret formalistisk. Kongen maa ikke støtte Mennesker, der direkte og personligt er excommuniceret, da dette medfører Excommunication for ham personlig efter en direkte Udtalelse i et Decretal af Pave Innocens III². En saadan Adfærd viser en aabenlys Ringeagt for Kirkens Nøglemagt og fører ved Eksemplet til, at Menigmand mister Respekten for Kirken, dens Domsmyndighed, den hele kirkelige Ret og dermed for Gud selv.

I følgerigtig Konsekvens udtaler Erkebiskopen sig om sin Stilling til den skaanske Kirkelov, hvis nedarvede Sædvaner han ikke kan respektere, da den strider mod canonisk Ret; der er her sket en Udvikling, siger han med Henvisning til et paveligt Rescript, da man i Kirkens første Tid for ikke ved at skræmme Folket ved Strænghed, noget mildnede Krav, som man nu, da Kirken har slaaet faste Rødder, ikke kan afvige fra³. Og Erkebiskop Jacob fremhæver her stærkt, at Biskoppernes Ed paa den hellige Stols Decretaler ganske ubetinget forpligter dem paa Kirkeretten, som haand-

¹ Mansi XXI, 530; Grat. c. 29, Can. XVII q IV.

² Decret. Greg. c. 29 de sentent. V. 39.

³ Dette pavelige Rescript (p. 23, 3.) er det ikke lykkedes mig at finde; dets Ordlyd tyder paa, at det indeholder et Citat fra en ældre kirkelig Autoritet, muligvis Augustin.

hæves af Paven; naar Kongen søger at lægge Prælaterne Hindringer i Vejen i denne Retsudøvelse, er det Forbrydelse mod Kirken¹. Af Overgreb mod Kirkens Personer og Gods, Ødelæggelse af Kirkebygninger, Indgriben i Processen, Misbrug af Præsentationsretten, hvor der var Patronatsret, er der nævnt Eksempler nok, men det er ganske klart for Erkebiskopen, at der kan opstaa Tvivlstilfælde; han røber saaledes, at det vel ikke er helt uomtvisteligt, hvorledes det forholder sig med Retten over de Indtægter, der falder af kirkelige Beneficia, naar f. eks. Kravet paa Danefæ og Vrag, som er en ældgammel kongelig Rettighed, ikke kan støtte sig paa nogen Bestemmelse i den canoniske Ret; men Prælatens Standpunkt her er alligevel klart og følgerigtigt, naar han for alle saadanne Tvivlstilfælde henviser til Paven, som er Kirkens øverste Lovgiver og dermed ogsaa øverste Domstol for Lovens Fortolkning; naar Erkebiskopens Stilling som Indehaver af et verdsligt, kongeligt Feudum — det til hans Embede hørende Gods — kom i Konflikt med hans Rettigheder og Pligter som Kirkens udøvende Repræsentant, kunde der rent logisk set kun være Tale om at indanke Sagen for den romerske Kejser eller Paven; nu laa disse to Magter, som efter Theorien skulde virke i Fællesskab, i stadig Strid, men ikke blot var Pavemagten bleven den stærkeste, men siden det fjerde Lateranconcil var den canoniske Ret trængt sejrrikt igennem, og siden var den gamle Theori erstattet af den ny, at de to Sværd skulde være forenet i en Haand, nemlig Pavens, det vil sige, at Fyrstemagten skulde bøje sig og udføre, hvad der blev paabudt af den hellige almindelige Kirkes Overhoved, fordi Guds Rige skulde være en Enhed med en Hersker og en Lov, de verdslige Herrer dens Arme, som ikke blot ikke maatte krænke Udøvelsen af denne Ret, men overalt skulde tjene og værne den. Det er denne Tanke, der ganske behersker Jacob Erlandsøns Klagepunkter mod Kongen.

¹ Unde cum Episcopi jurant se observatueros decretales et constitutiones apostolice sedis, nullus salvo suo juramento potest secundum statuta in dicto Skra conscripta juri canonico contraria judicare vel ecclesiam suam regere. (p. 23, 9)

Ganske karakteristisk er det, at Kongen mere og mere skyder det fundamentale Punkt i Forgrunden, at Jacob Erlandsøn er bleven Erkebiskop imod hans Ønske. Det laa i den almindelige Udvikling, at Paven stedse mere tiltog sig Ret til at besætte de højeste kirkelige Embeder og at Prælaterne gik udenom den verdslige Landsherres Sanktion og søgte ogsaa rent formelt at modtage Embedet af Pavens Haand. At Kongen gør dette til Kardinalpunkt i sin Klage, viser klart, at Striden for ham ogsaa kom til at dreje sig ikke om singulære Rettigheder men om det principielle Magtspørgsmaal.

At gaa ind paa disse Klagepunkter i Enheltheder maa efter den her fremsatte Opfattelse anses for overflødigt i denne Sammenhæng, hvor det er Opgaven at paavise det principielle i Striden. Vel falder nemlig Stridspunkterne i to forskellige Grupper, Kongens positive Indgreb paa kirkeligt Retsomraade og Erkebispens Hævdelse af Rettigheder, som overfor Rigets andre Undersaatter utvivlsomt tilkommer Kongen; men skarpt kan denne Grændse ikke drages, da Erkebispens Opfattelse er den, at han paa Kirkens Grund har disse Rettigheder, og for alle Punktets vedkommende indskyder Sagen under den hellige Stols Afgørelse.

Stridens Gang er kendt nok; der slutes Forlig, som straks brydes, og Klagepunkterne, som paany fremsættes, er blot Gentagelse i skærpede Former. For Kongen er det hele et politisk Magtspørgsmaal, forbundet med vigtige økonomiske Momenter; selvfølgelig maatte disse sidste ogsaa spille en vis Rolle for Erkebiskopen, da han ikke kunde forvalte sin Kirke uden materielle Midler, men Forudsætningen for Forstaaelse af Striden er netop den Omstændighed, at de to Parter stod paa og gik ud fra et ganske forskelligt Grundsyn. Kong Christopher, hvis Intelligens og Karakter vi næppe har Midler til med Sikkerhed at vurdere, har i hvert Fald ikke haft nogen klar Erkendelse af den Udvikling, der var foregaaet indenfor Kirken, og som er Forudsætningen for Jacob Erlandsøns Standpunkt; at han var sin geistlige Modstander langt underlegen, tør dog siges med Vished, og at han ansaa det hele for en politisk Strid, hvori han straks kunde gribe

til lovstridige og brutale Magtmidler, viser hans Handlinger. Det Brev, hvori han stævner alle Erkebispens Mænd til inden fjorten Dage at give Møde og aflægge Ed til ham, hvis de ikke vil fortabe deres Gods og i Fremtiden tjene ham som andre Bønder, taler et utvetydigt Sprog. Der kan her kun være Tale om Herremænd og andre til denne Klasse hørende (militēs ac alii betegner efter middelalderlig Sprogbrug en Helhed, hvor militēs fremhæves som det mest karakteriserende Led), som er i Erkebispens Ed, men som ved Trudselen om Berøvelse af Gods og Nedsættelse i Bondestanden skal tvinges til at lade Erkebispens i Stikken og gaa over til Kongens Parti; at Trudselen delvis har frugtet, kan næppe betvivles.

At Erkebiskopen og de to Prælater, Biskoperne i Roskilde og Odense, som stod trofast ved hans Side, under den følgende Tids Udvikling i Løbet af 1258 har søgt Støtte hos Kongens politiske Fjender, er sikkert nok; men der er ingen Grund til Forargelse herover. Kongen vilde ikke lade Striden gaa til pavelig Afgørelse, og Prælaterne selv besad ingensomhelst materielle Magtmidler; de maatte gøre, som Paven altid havde gjort i Kampen mod Kejseren, søge Støtte hos Folk, der af politiske Grunde var Kongens Modstandere. Hvor farlig Erkebiskopen anses for at være, viser Kongens halsløse Kup med Fængslingen 1259, hvorom man med et bekendt Ord kan sige, at det ikke blot var en Forbrydelse, men hvad værre var en Dumhed; — den kom til at koste ham Livet. At han er ryddet af Vejen paa den Maade, som Rygtet fortalte, er sandsynligt nok, men bevist er det aldrig bleven; men heller ikke over denne Forbrydelse er der nogen virkelig Grund til Forargelse. Kan man i den hele Strid tale om Nødværge, maa det gælde her, da den danske Kirke var stedt i en Situation, hvor det galdt dens Existens.

At Erkebispens Fængsling ipso facto maatte medføre Interdict over Landet og Excommunication af Kongen og hans medskyldige er en Selvfølge; det fulgte ikke blot af den af Paven stadfæstede Vejleconstitution men ogsaa af almindelige Bestemmelser i den canoniske Ret, som tog direkte

Sigte paa Fængsling af Prælater ¹. Herom kan Kongen ikke have været uvidende, og hans Brev till Roskilde Capitel kan kun opfattes som et bevidst Forsøg paa at komme udenom Kirkerettens klare Ord ved at fremstille Erkebiskopen som en farlig Person baade for Riget og Kirken. Retsligt set havde den eneste rigtige Fremgangsmaade i saa Tilfælde været at anklage Prælaten for Paven, ikke at putte ham i Fængsel, da Kongen ikke besad en saadan Politimyndighed over Kirkens ledende Mænd. Kongens Færd er ganske analog med Kejser Frederik II's, da han søgte at appellere til Cardinalerne ved at fremstille Paven som Forbryder mod Kirken, men det er særdeles karakteristisk, at den kloge Hohenstauffer aldrig greb til det fortvivlede Skridt at lægge Haand paa den hellige Faders Person, og omvendt at Paven netop søgte at give det Udseende af, at han stadig truedes af denne Fare fra Kejsers Side.

Den magtfulde Bulle, som Pave Aleksander udsteder i Anagni i Begyndelsen af Juni ², kunde for saa vidt ikke faa nogen praktisk Følge, da Kongen da var død og Erkebispens sat i Frihed, inden Bullen naaede Danmark, men den viser med al ønskelig Klarhed den kirkelige Opfattelse og den praktiske Fremgangsmaade. Straffen var ligesaa sikker, som Forbrydelsen var evident, og *latae sententiae* medførte Ex-

¹ Decretal. c. 11 de restitut. spol. II, 13 er en almindelig holdt Bestemmelse om Restitution og Satisfaction for Vold mod Prælater; af særlig Interesse for Forstaaelsen af Pavebullens om Jacobs Fængsling er et Decretal om Værdien af en Ed, der under saadanne Forhold kan aftvinges en geistlig. Cap. 21 de jurejur. II, 24, som oprindeligt er en Bulle af Innocencius III til Erkebiskopen af Napoli.

² p. 52. Rainaldo Conti, som Pave Aleksander hed, medens han endnu var Biskop af Ostia, var ganske vist ikke den stærke Mand, som Bullen giver Indtryk af, men der var endnu Folk ved Curien, som forstod at slibe blanke og skarpe Vaaben, oplært som de var i Innocencius IV's Skole. Aleksander skildres som fredelig og doven, og hans Valg var foregaaet i Napoli under Paniken straks efter Innocencius Død, da Kong Manfreds Sejre havde opskræmt alle Gemytter. Overfor Syditaliens hohenstaufiske Konge fortsatte vel denne Pave Forgængerens Politik men svagt og vakkende, og han udrettede i sit mere end seksaarige Papat intet i denne Sag, der da var Pavestolens vigtigste Opgave.

communication og Interdict, men Paven bekræfter den almindelige Regel for det foreliggende Tilfælde; Rettens udprægede casuistiske Karakter medfører, at det fastslaaes, at den givne casus er klar og ikke aabner Mulighed for Bortfortolkning.

IV.

De Klagepunkter, der er overleveret fra Kong Eriks Minderaarighed og utvivlsomt formuleret af en af de jyske Biskoper, der stod paa kongelig Side, har i Virkeligheden ikke synderligt med de kirkeretlige Spørgsmaal at gøre, men drejer sig næsten ganske om Prælaternes Stilling i den politiske Strid, som var saa overordentlig farlig for Kongehuset; de Punkter af retslig Natur, som nævnes, er Gentagelser fra de gamle Klager¹.

At der efterhaanden ganske var gaaet Politik i Sagen, ses af den Vending, den tager, da den franske Cardinal Jacques Pantalón 1261 havde besteg Pavestolen som Urbanus IV. At han ligesom Pave Aleksander savnede de store Forgængeres Overblik over den almindelige kirkepolitiske Situation, er let forklarligt ud fra de Hværø, hvori han tidligere var bleven anvendt; iøvrigt var han en lidet betydelig Mand og hans Ophøjelse paa den hellige Stol en Tilfældighed². Det lykkedes den danske Konges Udsending Biskop Tyge af Aarhus at bibringe Curien nogle ejendommelige Forstillinger om Kirkeforholdene i Danmark, og Resultatet blev en Række Breve, hvori Paven tager Kongens Parti, og navnlig en Tordenskrivelse til Erkebiskop Jacob, der med

¹ p. 56 ff.

² De otte Cardinaler, som nu alene udgjorde det hellige Collegium, valgte efter flere Maanedes Kiv og Vaklen den franske Prælat, der hidtil havde været Patriark af Jerusalem, men tilfældig opholdt sig i Italien. Ved hans Valg understregedes det Maal at knække Staufermagten, som havde en naturlig Fjende i den franske Konge, og Curiens Politik gik atter ud paa at skille Kejseren fra Europas andre Fyrster. Det var Pave Urban, der indkaldte Karl af Anjou, der gjorde fortrinlig Bøddeltjeneste, men blev Pavestolen en meget besværlig Forbundsfælle.

hele sin hadske Tone tydeligt nok røber, hvorfra den er inspireret. Her kunde man tale om Rettens Fordrejelse, naar Paven indleder med Henvisning til, at Erkebiskopen er kommen i almindeligt ondt Rygte for at ødelægge den danske Kirke¹. Biskop Tyge af Aarhus opnaede i Rom den Indvielse af Paven, som Erkebiskopen ikke vilde tilstaa ham, og kom i det hele i de nærmeste Aar til at spille en stor Rolle indenfor det danske Kleresi, da Erkebiskopen og de to Bisper i Roskilde og Odense maatte forlade Landet. Mest kendt er Hr. Tyge fra sin Strid med Øm Kloster, hvor hans hele Færd stiller hans Karakter i et ikke just heldigt Lys. Det er næppe for meget sagt, at denne Mand var en Ephialtes overfor Kirkens Sag og bærer et stort Ansvar for den følgende Tids ulykkelige Udvikling. Hvor kritisk man end læser Exordium Care Insules Fremstilling, og hvor villigt man end indrømmer dens Partiskhed, kan man ikke være i Tvivl om, paa hvilken Side Retten var.

Heldigvis døde rigtignok Pave Urban allerede 1264 og Efterfølgeren blev efter fire Maaneders Sedisvacants atter en Repræsentant for det franske Parti, Erkebiskopen af Narbonne Guido le Gros Fulcodi, en af Karl af Anjous Under-saatter. Han var lidet skikket til at styre Kirken i dens vanskelige Stilling, men han var meget kyndig i canonisk Ret, og dette er Grunden til, at han tog anderledes paa den danske Sag end Forgængeren. Clemens IV havde oprindelig et uhildet Syn paa den danske Kirkestrid; med ham intræder den i en helt ny Phase, idet Cardinal Guido, Cardinalpresbyter af S. Lorenzo in Lucina, sendes som Legat til Danmark for at undersøge Forholdene og skifte Ret mellem Parterne i den Strid, som trods Ban og Interdict ikke syntes at ville tage nogen Ende². Med Rette har Paludan Müller gjort opmærksom paa, at denne Sendelse viser, at man nu i Rom tillagde Striden alvorlig Betydning.

Om Cardinalen ved vi intet andet end, hvad vi kan

¹ p. 67, 19 ff. og det der anførte Decretal.

² p. 75 ff.

læse ud af Akterne vedrørende hans Virksomhed i Danmark, men saa meget tør man sikkert sige, at han vel ikke var nogen stærk Mand og maaske ikke den Opgave voksen, der her var ham betroet, men han kom ogsaa til at virke uden den nødvendige Magt. Naturligvis gør Kongen, hvad han kan, for at lægge Fredsstifteren Hindringer i Vejen. Da Cardinalen stævner ham til Slesvig for at høre Parternes Klager, erklærer Kongen, at denne By ikke er sikker for ham, ligger saa nær ved hans Fjenders Land, og desuden er ham et pinligt Sted, da hans Farbroder Kong Erik der blev myrdet. Han ikke blot undlader at møde men appellerer straks Sagen for Paven, inden den er begyndt¹. Kan man nogetsteds tale om Lovtrækkeri i hele denne Sag, er det ved denne Appel, som er ganske uholdbar, og hvortil Kongen sikkert har faaet Ideen af en af sine kirkelige Raadgivere, der enten var halvstuderede Røvere i Kirkeretten eller vel snarere bevidst søgte at fordreje Retten for at hindre Sagen.

Cardinal Guido lod sig dog ikke paavirke af dette Forsøg; den 30 September 1266 forkyndte han i Slesvig Domkirke den Dom, han havde fældet, og hvorved de landflygtige og krænkede Prælater blev fuldt ud genindsatte i deres Embeder². Cardinalen indleder Dommen med at sige, at han har visiteret den danske Kirke overalt og hørt mange Klager over de urolige og uordnede Forhold, som var en Følge af Prælaternes Fraværelse fra deres Embeder; han har holdt Synoder i Lund og Roskilde og forsøgt at skabe Grundlag for Forlig mellem de stridende Parter; men fem Maaneders Anstrengelser har været frugtesløse. Han har derfor

¹ p. 85 f. Sammenligning med de der citerede Decretaler viser, at Appellen savnede ethvert retsligt Grundlag.

² p. 88 ff. Dette Sagens vigtigste Aktstykke er første Gang autentisk aftrykt i vor Udgave af Procesakterne. Originalen, som findes i det biskoppelege Seminar i Brügge, har ganske vist mistet Seglet, men om dens Autenticitet kan der ikke være Tvivl. Den blev først trykt i S. Dunes Klosters Cartularium p. 600, men i meget slet og fejlfuld Gengivelse; denne blev, efter at Gertz havde rettet en Mængde af de første Udgiveres evidente Læsefejl, optrykt i Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 334 af Erslev, der — mirabile dictu — ikke foretog nogen Undersøgelse af selve Dokumentet.

gentagne Gange anmodet Kongen og Enkedronningen om at opgive et bekvemt og sikkert Sted indenfor Rigets Grænser til Domsforhandling, da han ikke vilde drage dem ud af Riget, men har ikke faaet noget Svar. Endelig har han stævnet dem med 40 Dages Varsel til at møde personligt eller ved Procuratorer i Slesvig By, som er beliggende i Riget, for at staa til Rede for, at Erkebiskopen og en Række andre Prælater er fordrevet fra deres Embeder. Mod denne Citation havde Kongen rejst Indvending, da Slesvig By ikke var sikker eller behagelig for ham af de Grunde, som ovenfor er omtalt i Appellen. Ærgerlig havde Cardinalen svaret, at Slesvig By for det første var sikker nok, da der var Fred med den slesvigske Hertug, som var Kongens Vasal, men forøvrigt var han villig til at henlægge Retsmødet til Ribe, som var en af selve Rigets vigtigste Byer, hvilket Kongen ogsaa afslog med den Begrundelse, at der ikke var nogen Mur om Ribe. Uden noget yderligere Svar appellerede Kongen da Sagen til Pavestolen, men at denne ligesaa taalbelige som uforskammede Opførsel har ophidset Italieneren, er let forstaaeligt¹.

Cardinalen lod nu Prælaternes Klage oplæse og forkynde for Erkekegn Peder fra Aarhus og Kaniken fra Roskilde Magister Rane, der var mødt for paa Kongens Vegne at kræve et sikkert Sted til Retsmødet. Protesten havde ganske vist nu faaet en noget ændret Form, idet det ikke var Hertug Erik, der var farlig, men Fjender udenfor Riget men nær Grænsen, altsaa Holstenerne, og at Slesvig var særlig pinlig paa Grund af Erik Plovpenning's Drab. Det var herpaa Cardinalen gav det kendte, bidende Svar, at da kun faa danske Konger var døde en naturlig Død, vilde det være vanskeligt at finde et passende Sted til Retsmødet, hvor ikke en eller anden Konge var myrdet². Da der indtræffer

---

¹ Nec aliam causam, nisi quod civitas Ripensis murata non erat, allegantes sedem apostolicam appellarunt nulla renunciacione seu remandacione nobis facta ante diem, utrum loci mutatio regi et regine placeret p. 91, 1 ff.

² Si aliquis locus sollempnis in Regno Dacie deberet dici non tutus

flere Sendebud fra Kongen for at protestere mod Stedet, giver Cardinalen den fornuftige Besked, at naar Stedet var sikkert nok for de kongelige Sendebud, kunde Kongen vel ogsaa have sendt Procuratorer; andet og mere var aldrig bleven forlangt, Kongens personlige Nærværelse havde han aldrig krævet. Efter alle disse indledende Forhandlinger, og efter at der var ventet seks Dage paa kongelige Procuratorer, er det ganske naturligt ude med Cardinalens Taalmodighed; da Prælaternes Klage er notorisk og ikke behøver nogen Bevisførelse, og da den anden Part trods peremptorisk Citation ikke fremfører nogen Defension, idet den overhovedet ikke møder, bliver Kongen og hans Moder af Dommeren erklæret contumaces, hvilket vil sige, at Sagen optages til Doms paa det foreliggende Grundlag, og at den Dom, der fældes, ikke kan appelleres ¹.

Præmisserne er klare nok, da Forbrydelsen er notorisk; Prelaterne er fordrevet fra deres Embeder og berøvet deres Indtægter; Kirkerne altsaa uden Varetægt, den ene af de afsatte, Biskop Regner af Odense endog død under Sagen, og Opsættelse af Afgørelsen altsaa farlig for Kirkens Ret og Friheder og for Menighedens aandelige Velfærd. Dommen falder da ogsaa klart og utvetydigt. Erkebiskop Jacob, Biskop Peder af Roskilde, Provsten i Lund, Magister Sasser, Roskildekanniken Niels Gotesen, Ribekanniken Magister Ro og Præsten David i Rude i Roskilde Stift genindsættes i deres Embeder med alle dertil hørende Rettigheder og Indtægter, som har været dem berøvet.

Medens Dommen saaledes i Hovedsagen ikke lader Plads aaben for nogen Tvivl, bliver der dog et meget vigtigt Spørgsmaal tilbage. Prælaterne har naturligvis i den næsten tiaarige Strid lidt store Tab af Embedsindtægter og har bil-

---

pro occisione alicuius regis, fere omnia sollempnia loca de eodem regno deberent haberi suspecta, cum maior pars regum Dacie, qui regnaverunt retroactis temporibus, occisi fuerint in diversis civitatibus regni, panci vero vitam finierant morte naturali. p. 92, 21 ff.

¹ *Ipsos exigente iusticia reputavimus contumaces non deferentes appellacioni in tali notorio, sicut nec erat deferendum. p. 93, 9 ff.*

ligt Krav paa Erstatning; men Omfang og Størrelse heraf kan Dommeren ikke straks bestemme men indstævner Prælaterne til at møde med deres Krav i Lybæk Dagen efter Sankt Lukas Evangelistens Dag, det vil sige 18. Oktober; de kongelige Sendebud fik ogsaa Besked om, at de her kunde erfare Satisfaktionskravene, men at iøvrigt Sagen vil gaa sin Gang, enten de møder eller ej, da Kongen jo engang har sat sig selv udenfor.

Dom var imidlertid et — Execution et andet; det var Cardinalen ganske klart, at Prælaterne ikke vovede at vende tilbage til deres Embeder og genoptage deres Gerning af Frygt for Kongen, der ikke vilde respektere Dommen; dette var og maatte altid blive det vanskelige Punkt i den cano-niske Proces, som altid naar der ikke staar de fornødne Magtmidler bag Retten. Cardinalen tilføjer derfor i sin Dom, at Kongen og hans Moder inden 28. Oktober skal stille Sikkerhed for de geistliges Overtagelse af Embederne, og at de, hvis de ikke gør det, skal være excommuniceret og Riget lagt under Interdict, hvorfra kun — som almindeligt var i slige Tilfælde — undtages døendes Skrifte og Bod og Børns Daab. Ogsaa indskærpes det udtrykkeligt, at Ordnerne — Tempelherrenerne, Johannerne, Cistercienserne, Dominicanerne og Franciscanerne — skal overholde Interdictet, en Clausul, der ikke var overflødig, da Ordnerne ofte i Kraft af deres mange Særprivilegier forstod at sno sig bort fra Interdictets Observation, hvilket kunde betyde særdeles gode Indtægter for deres Kirker. Mod de Biskoper, der stod paa Kongens Side, rettes den kraftige Bestemmelse, at de, hvis de ikke overholder Interdictet, er suspenderet, og hvis de ikke inden fjorten Dage falder till føje, ifalder personlig Excommunication¹.

Endelig — Cardinalen er paa det rene med, at Erkebiskop Jacob og Biskop Peder af Roskilde er bleven haardt anklaget for at have stiftet Uro og Oprør i Riget, og skønt der ved Modpartens Udeblivelse fra Retten ikke er bleven

¹ Cardinalen corroborerer in scriptis den Excommunication, der vilde være en eo ipso Følge af Ulydighed mod Suspensionen. p. 94 f.

rejst nogen Anklage herom, altsaa heller ikke har kunnet føres noget Vidnebevis for eller imod, drages dog dette Spørgsmaal ind under Dommen, naturligvis fordi Cardinalen ved, at her er Kronens væsentligste eller efterhaanden eneste Anklagepunkt mod Prælaterne. Som Sagen ligger, kan det kun afgøres ved purgatio canonica. De to Prælater svor for Dommeren Renselseseden, at de altid havde bevaret Troskab overfor deres Herre Kong Erik og fremdeles vilde bevare den, og for og med dem svor Bonde, Electus i Slesvig, Abbederne for Øm og Ryd Kloster og flere andre troværdige Mænd. Denne Purgatio er ikke det mindst betydningsfulde i historisk Henseende i dette interessante Aktstykke. Man vil maaske finde det naivt at tillægge denne Ed nogen Betydning; nu har en Ed for de færreste nogen Vægt, og det hører til Dagens Orden, at Mænd, der vil regnes for redelige, ogsaa i vigtige Spørgsmaal svigter deres givne Ord. Helt saaledes var det ikke 1266, alene af den Grund, at de fleste frygtede Følgerne af Mened. De to Prælater har heller ikke aflagt falsk Ed; de har ikke forbrudt sig mod Kong Erik, og Eden siger intet om deres Forhold overfor Kong Christopher. Naturligvis har Cardinalen, som har sat sig ind i hele Sagen, ikke kunnet undgaa at kende til Erkebiskopens Fængsling i 1259 og de politiske Begivenheder, der gik umiddelbart forud, og Spørgsmaalet er blot, om han har været i Tvivl om, hvorledes Erkebiskopens Holdning da har været, eller det har været ham klart, at denne da var i Forbindelse med Kongens politiske Fjender. At Jacob Erlandsøns Forhold til Kong Christopher helt er udelukket af Eden er i hvert Fald paafaldende og et stærkt Indicium for, at Erkebiskopen stod i Forbindelse med dem, der sluttede sig sammen mod Kongen, men naturligtvis ikke for, at han var Anstifteren.

Dommen forkyndtes højtideligt i Slesvig Domkirke den 30. September 1266 i Nærværelse af en talrig Forsamling geistlige, baade danske og Folk, der var i Cardinalens Følge, og Lægfolk, hvorefter den førtes i Pennen i Cardinalens Navn af en pavelig Notar.

Som Svar paa Kongens Appel udsender Pave Clemens i Oktober et alvorligt Formaningsbrev, der er en prægtig Prøve paa, hvor klogt og smukt man i hin Tid ved Curien forstod at give sine Tanker Udtryk, naar man vilde revse og dog faderligt formane, i en Form hvis Klarhed og Elegance gør Læsningen til en Nydelse¹. Paven minder den unge Konge om, hvor kærligt hans Forgængere paa den hellige Stol, Alexander og Urban, har taget hans Forsvar imod alle de farlige Fjender, og foreholder ham, at han umuligt kan besvare al denne Kærlighed med nu at sætte sig op imod Kirken. Excommunication, Interdict over Riget og Vasallernes Løsning fra Troskabseden vil blive de frygtelige Følger. Den indgivne Appel er grundløs og utilbørlig, og Kongen har ikke andet at gøre end at falde til Føje og bøje sig for den udsendte Legats Afgørelse; sker det, vil Paven stadig tage ham under sin faderlige Forsorg, men i modsat Fald vil Straffen ikke udeblive.

Man har aabenbart i Rom været paa det rene med, at det ikke var let at skaffe Retten Respekt i den fjerne Kirkeprovins; de kongelige Sendebud, som var rejst ned med Appellen, gjorde naturligvis ogsaa, hvad de kunde, for at stille Sagen paa Hovedet. Da Paven har faaet Cardinalens Indberetning om Restitutionsdommen, sender han sin Legat et Brev, der giver nye Instruktioner, som ganske ophæver Dommens Virkninger. Dette har Paludan Müller rigtig set, og Erslevs Vurdering af dette Aktstykke er ganske uforstaaelig; naar han saaledes siger, at der i Pavens Brev ikke er noget dadlende Ord, er det vanskeligt at begribe, hvorledes han har fortolket den Sætning (p. 101, 32 ff.) hvori det siges, at Kongen og Enkedronningen har appelleret Stævningen pro eo, quod citati ad locum non tutum a te sibi alium petierunt, tuque id eis pro tue voluntatis libito denegasti pro parte ipsorum humiliter requisitus —; dette er det pavelige

¹ p. 97 ff. Sikkert er det dette Brevs fortræffelige Affattelse, der er Grunden til, at det som en Art Paradigma er optaget i den Formelbog, der er overleveret i Codex Vallicellianus C. 49.

Rescripts Ord, fremkaldt af de til Curien sendte kongelige Procuratorer, og Kongens Appel røber ikke, at han har rettet nogen ydmyg Bøn til Cardinalen. At Paven misbilligede Cardinalens Afvisning af at holde Retsmødet et andet Sted, er da klart nok, og hans Unaade bliver yderligere bekræftet ved den efterfølgende Passus om, at han vil Fred, og at Ban og Interdict skal løses. Guido kunde begynde forfra.

Paven kræver vel, at der stilles Sikkerhed af Kongen og Dronningen med tyve Stormænd for Prælaternes Genindsættelse, men hvis dette ikke naaes, maa de foreløbig opholde sig udenfor Rigets Grænser, men i fuld Besiddelse af deres kirkelige Myndighed. Men Paven gaar rigtignok ud fra, at Kravet opfyldes, formodentlig i Tillid til sine Formaninger til Kongen, og beordrer, efter at Excommunication og Interdict er ophævet, at Cardinalen efter Undersøgelse af Erstatnings-spørgsmaalet tilvejebringer Forlig, der er til begge Parters Tarv, og om dette ikke er muligt, gaar frem efter Kirkens Ret og de i denne Sag særligt givne Ordre. Paven har været daarligt orienteret i den danske Kirkestrid, men har aabenbart ogsaa været til Sinds at skaane Kongen, saa meget det lod sig gøre uden Skade for Kirkens Værdighed. Hans Ordre til Guido er i dette Brev noget uldne og vakkende, da Sagens hidtidige Forløb tydeligt havde vist, at Kongen ikke vilde bøje sig, og Ophævelsen af Ban og Interdict var at berøve Cardinalen ethvert Middel til at skaffe sig Retten respekteret. Det var galt nok endda; flere Cathedralkirker — det siges ikke hvilke, men det har uden Tvivl været de jyske, i hvert Fald Aarhus og Viborg — overholdt ikke Interdictet, og Dominicanerne benyttede sig nu af et Privilegium, de havde til ikke at overholde Interdict, naar Domkirkerne ikke gjorde det; dette var udtrykkelig forudsat i Guidos Dom, og han indskærper derfor Dominicanerne deres Pligt ¹.

Efter Pavens Holdning er det forstaaeligt, at han ikke har været tilfreds med Guidos Restitutionsdom; han vilde Forlig og misbilligede, at Cardinalen havde afvist Kravet om et andet Sted for Retsmødet. Guido bliver derfor i Maj 1267

¹ p. 100, 16.

kaldt hjem til Rom ¹, og skønt denne bitre Pille var indsukret i mange skønne Talemaader, er det dog ikke til at misforstaa, at Paven — eller hans nærmeste Omgivelser — har ment, at Legaten ikke havde forstaaet at tage Opgaven paa rette Maade. Han havde ikke været tilstrækkelig imødekomende overfor Kongen, og politiske Hensyn maa have været afgørende, da man selv med mangelfuldt Kendskab til, hvad der var sket heroppe, ikke kunde være i Tvivl om, hvor Retten var.

Mærkeligt er det, at Cardinal Guido fuldstændig ignorerer den pavelige Rappel ². Han förbliver ganske rolig i Norden og Tyskland og indstævner i den følgende Eftersommer Kongen, personligt eller ved Procurator, til Paakendelse af Erstatningsspørgsmaalet. Imidlertid møder fra Kongens Side kun Erkediakonen i Aarhus, Peder Aaby, der paa Forespørgsel erklærer, at han ikke er mødt med nogen Fuldmagt til at optræde i Sagen men kun for at hævde, at Cardinalen slet ikke skulde blande sig i Sagen vedrørende det Gods, som var berøvet Prælaterne; for denne sælsomme Paastand anføres endog tre — ligesaa sælsomme Grunde: for det første at hint Gods er i Kongens Besiddelse, og at Dommen derover derfor henhører under ham, for det andet har Kongen appelleret Sagen, og for det tredie har Kongen beslaglagt Godset paa Grund af Prælaternes store Forbrydelser. Naturligvis afviser Cardinalen denne Snak med at erklære Kongen og Enkedronningen contumaces, hvilket vil sige, at de taber al Ret, fordi de ikke har efterkommet Stævningen og fremført deres Krav og Forsvar paa rette Tid og Sted, og da han længe forgæves har ventet paa, at Kongen skulde genindsætte Prælaterne i deres Rettigheder og yde dem Erstatning, tager han nu Sagen op til Doms. De uhyre Krav reduceres betydeligt; ganske logisk gøres dog Forbehold med Hensyn til, hvad de

¹ p. 103 f. Ogsaa dette Brev fortjener at læses som Prøve paa den curiale Stilistik.

² Rappellen er dateret i Viterbo 8. Maj 1267, og selv om den har været længe undervejs, er det dog ikke tænkeligt, at den ikke skulde være kommet Cardinalen i Hænde i Løbet af fire Maaneder.

har mistet udover det Opgør, de ifølge Restitutionsdommen skulde indgive i Lybæk, og som kun løb til 19. Oktober 1266 ¹. Erstatningen skulde betales i tre Rater, den første inden Jul 1267, den anden inden Paaske 1268 og den tredje inden den følgende 15. August.

Samme dag, som denne Dom fældes, udsteder Cardinalen et aabent Brev til Biskopen af Lybæk. I smukke Ord refererer han, at Paven gik hans Dom imod og paalagde ham at stifte Fred og foreløbig ophæve Ban og Interdict. Dette har han ogsaa gjort nøje efter de pavelige Forskrifter, men har ikke opnaaet noget, da Kongen overhovedet ikke har svaret ham ². Denne Kendsgerning viser Sagens store Vanskelighed for Cardinalen og stiller ham tillige i klart Lys; fuldt loyalt og korrekt har han efter at have fældet en Dom, der hvilede paa uangribelige Præmisser og blev afsagt baade formelt og reelt efter Rettens strængeste Krav, alligevel efter den pavelige Kontraordre stillet Sagen i bero og forsøger at tilvejebringe et Forlig, medens hans eneste Tvangsmidler er slaaet ham ud af Hænderne. Kongen ignorerer ham totalt og viser derved, at han ikke vil Forsoning, og ganske naturligt har da Cardinalen, som det tydeligt fremgaar af Brevet til Lybækbispen, omsider tabt Taalmodigheden. Han giver nu Biskopen af Lybæk strængt Paalæg om at bekendtgøre, at han nu excommunicerer Kongen og Enkedronningen og en lang Række af deres geistlige Tilhængere, som ikke har overholdt Interdictet; blandt disse figurerer den noksom bekendte Biskop Tyge i Aarhus som den første.

Endelig fandt dog Kongen, at Tidspunktet maatte være inde til at tage Notits af Cardinalen. Han sender Ribebispen

¹ p. 105 ff. Erslevs Paavisning af det uholdbare i Paludan-Müllers Konstruktioner er rigtig nok, men det er uklart, hvad Erslev vil opnaa ved sin Conjectur in crastino, da in crastinum netop er det rigtige, som angiver den Termin, der er Afslutningen paa Perioden, hvorfor Erstatningen skal beregnes. Det maa have været Guidos Tanke at fælde Erstatningsdommen snart efter denne Dag, og naar det ikke skete, men først ti Maaneder senere, kan det skyldes, at han har villet give Kongen saa lang Frist til at komme paa bedre Tanker, som vel forsvarligt.

² p. 109 ff.

Eskil til Cardinalen med den Besked, at han ganske vist har lidt megen Uret saavel af Prælaterne som ved den fældede Dom, men ifølge sit fromme kirkelige Sindelag ønsker han dog Fred og vil nu stille Sikkerhed for, at Prælaterne kan vende tilbage til deres Embeder, hvorfra han iøvrigt aldrig har fordrevet dem; blot stiller han den Betingelse, at de ikke fører fremmede ind i Riget, som kan volde Fortræd og Uroligheder. Han foreslaar endvidere — som om der ikke allerede var fældet Dom i Sagen — at der fra begge Sider skal udpeges Voldgiftsmænd. Hvis Prælaterne ikke vil gaa ind herpaa, beder han Cardinalen revidere den Dom, der er fældet, da han ellers vil foretage ny Appel til Paven¹. Dermed var Sagen akkurat lige vidt; blot havde Cardinalen nu faaet et Svar fra Kongen, der bekræftede, hvad der kunde sluttes af Tavsheden, at Dommen ikke vilde blive respekteret. At Prælaterne fik Lov at vende tilbage til deres Embeder var nemlig kun tomme Ord, naar Kongen ikke vilde sørge for, at de fik Raadighed over deres Gods, som han selv og andre imidlertid havde lagt Haanden paa — og herom siger han ikke et Ord og havde endnu mindre i Sinde at gøre det.

V.

For Cardinal Guido var der intet at stille op. Fra Paven modtager han et kort Brev med en ny Rappel, og det fremgaar tydeligt heraf, at man nu i Rom har andet at gøre end at tænke paa de danske Kirkeforhold². Den unge Konradin af Hohenstaufen er netop i Efteraaret kommen till Norditalien og Paven ser et nyt Uvejr trække op; en ny Legat skal til Tyskland for at tage Vare paa de vanskelige

¹ p. 112 f.

² Dette Dokument har ved en Trykfejl faaet galt Aarstal i vor Udgave (p. 114); det er dateret den 26 Oktober 1267, og Rigtigheden af denne Dato kan kontrolleres ved Omtalen af Conradinos Ankomst til Norditalien; 21. Oktober kom han til Verona og tøvde saa længe i forskellige Byer heroppe, at han først 5. April næste Aar naaede Pisa og endelig langt hen paa Sommeren drog ind i Rom.

Forhold, og for Guido, der ju ogsaa repræsenterede Pavestolen i Tyskland, er der ikke mere Brug. De to Breve fra Pave Clemens, som endnu foreligger i Sagen, og som vel er udaterede men maa være udstedt i 1268, er ikke rettet til Guido, som nu er forsvundet fra den danske Skueplads for ikke mere at vende tilbage; de drejer sig om Tiggerordnernes Holdning overfor Interdictet og bekræfter kun, at Danmark ikke interesserede i Rom, hvor man var altfor optaget af det sidste blodige Opgør med Hohenstaufferne ¹.

En Maaned efter at den sidste Hohenstauffers Hoved var faldet paa Torvet i Napoli, sank Pave Clemens i Graven. Sit Maal havde han naaet, men Sejren blev en Pyrrhusejrr for Kirken. Til Bøddeltjenesten havde Pavestolen indkaldt Karl af Anjou, men den franske Hjælp mod Italienerne blev dyrekøbt. I selve Cardinalcollegiet rasede nu Striden om Fordelingen af den Magt, der var erhvervet, og i næsten tre Aar stod den hellige Stol ledig. Det var det første alvorfulde Varsel om, at den store Kamp ikke blot kom til at knuse den tyske Kejserkrone, men ogsaa skulde blive skæbnesvanger for den hellige Tiara.

Der kan ikke være Tvivl om, at Kong Erik gennem sine Agenter i Rom har været vel underrettet om, hvor vanskelige og farlige Forholdene i Italien paa dette Tidspunkt var. I sit eget Rige havda han fra sin Barndom, siden han som Dreng blev Konge, kun oplevet Uroligheder, Oprør og Borgerkrig, og da han nu som tyveaarig Yngling selv skulde tage Styret, har det været ham magtpaaliggende at faa Fred med Kirken, baade fordi Interdict altid var en farlig Ting for Riget, og han heller ikke var helt tryk ved at være excommuniceret, men ogsaa fordi Striden, som det før havde vist sig, meget let kunde føre til videre Komplikationer, naar den udnyttedes politisk af Nabofyrster, og ikke mindre af de urolige Hoveder blandt hans egne Undersaatter. Men tillige har han, eller kloge Folk i hans nærmeste Omgivel-

---

¹ 23. August 1268 stod Slaget ved Tagliacozzo, og omkring denne Tid eller kort efter maa Brevene være udstedt.

ser, set, at Forholdene i Rom netop nu maatte være gunstige for at opnaa en læmpelig Ordning, der kunde bringe den mangeaarige Kamp ud af Verden paa en Maade, der var hans egen Magtpolitik gunstig og samtidig kostede saa lidt som muligt.

Han bestemmer sig til at foretage et betydeligt Skridt videre for at opnaa Fred og Forsoning. I April 1269 sender han Kansleren Magister Niels og Erkedegn Peder af Aarhus til Rom med Fuldmagt til at forhandle om at opnaa en Ordning¹. Der tilbydes Underkastelse under Curiens Dom i Vendinger, der synes at vise meget vidtgaaende Indrømmelser, men man bør dog sikkert holde sig for Øje, at Udtrykkene er ret stereotype og ikke siger saa meget, som de synes. Kongen henviser til andre Order, han har givet, og som han i et og alt fastholder, og ikke et Ord nævner han om Erstatningsspørgsmaalet, der paa Sagens daværende Stade ubetinget var Hovedsagen for ham. Han, der selv kun var 21 Aar gammel, har sagtens ment — og næppe helt med Urette — at Jacob Erlandsøn og hans Fæller, der nu havde ført denne Kamp i femten Aar, snart maatte være trætte og derfor blive ufarlige for de politiske Modsætninger i Landet. Men Erstatningerne maatte Kongen sno sig fra at betale, og han har sagtens heller ikke været i Stand til det, selv om han gjerne havde villet. At Procuratorerne netop sendes til Rom under Sedisvacants er ikke saa mærkeligt; i de rørte Vande skulde man netop fiske, og Opgaven var at være paa Stedet for at paavirke de forskellige Cardinaler, som kunde gøre sig Haab om at gaa sejrrig ud af Conclavet.

Men Ventetiden blev lang, og værst har den sikkert været for Erkebiskop Jacob, der stadig maatte spise Naadsensbrød i Udlændighed, medens han levede i Haabet. Først i September 1271 fik Kirken et nyt Overhoved, da Gregorius X. valgtes til Pave i Viterbo, men endnu hengik der et halvt Aar, inden man fik ham kronet. Der kom da omsider Gang i den danske Sag, og det kom til et endeligt Forlig; desværre

---

¹ p. 118 ff.

er Efterretningerne om disse Forhandlinger kun sparsomme, men de to Pavebullaer fra 1274 og 1275, hvori Resultatet opgøres, er dog overraskende lærerige for Forstaaelsen af denne sidste Phase i Striden ¹. Det er ved Fremdragelsen af disse Breve fra Regesta Vaticana lykkedes at vise, at den store Strid ikke, som man tidligere troede, døde hen i Stilhed, men at der tilsidst naaedes et formelt Resultat, saaledes at den tyveaarige Kamp nu maa siges i Hovedtrækkene at kunne forfølges, om der end er mange Punkter, man kunde ønske at faa klarere belyst; kun uanede lykkelige Fund vil kunne fylde Lacunerne.

I November 1272 udsteder Jacob Erlandsøn i Orvieto et aabent Brev af meget stor Betydning. Han erklærer, at han for at opnaa Fred til at vende hjem til sit Embede er villig til saavel for sit eget Vedkommende som for de geistlige, der stadig havde staaet ved hans Side, at underkaste hele Sagen Voldgiftsdom af Lægfolk eller Geistlige, for saa vidt angaar de timelige Stridspunkter, og for de aandelige af kirkelige Mænd, som er kyndige i canonisk Ret. Denne sidste Passus er den sidste Rest af Retskravet ²; iøvrigt betoner Jacob stærkt sit Ønske om mindeligt Forlig, dog med den Tilføjelse, at hvis dette skulde mislykkes, maa Sagen, efter en Frist paa seksten Maaneder, gaa til pavelig Paakendelse. Endnu stærkere virker det, naar Erkebiskopen, under Henviisning til, at de aandelige Ting er af saa langt større Betydning end de timelige, fremhæver, at man her bør optræde saa meget mere forsigtigt. Til det sidste har Jacob Erlandsøn følt sig overbevist om, at det i hele denne Sag ikke blot har drejet sig om materielle Forhold, men først og fornemmeligst om Spørgsmaal af Vigtighed for det aandelige Liv ³.

At mange kirkelige Beneficier i hans lange Fraværelse er kommen i andre Hænder, end han i sin Tid har bestemt,

¹ p. 123 ff.

² Ubi vero de spiritualibus in viros ecclesiasticos jura scientes. p. 120, 6.

³ Sane cum anima multo preciosior sit corpore, ubi de animarum periculo agitur, ibi caucius est agendum.

er han ganske klar over, men da han ikke vil gøre nogen Uret, skal Tvivlstilfælde blive undersøgt og afgjort efter bedste Skøn. Brevet er helt igennem et særdeles veltalende Vidnesbyrd om, at den ilde medhandlede Prælat var fast overbevist om, at han havde ført en Kamp for Kirkens retfærdige Sag og for det godes Sejr, men at han, som Forholdene havde udviklet sig, var villig til at strække sin Forsonlighed saa langt, som det var muligt, uden at Kirken led Skade derved. Paa Grundlag af dette Tilbud kommer Forliget omsider istand; Kongen giver det i Februar 1274 sin Tilslutning. Erkebiskop Jacob begav sig hjem, men som bekendt døde han paa Rygen i Begyndelsen af Aaret 1274; han begravdes i Franciscanernes Kirke i Lund, den Orden han en Gang, træt af Kampen, havde ønsket at indtræde i og fandt da først i Døden den Fred, Livet havde nægtet ham ¹.

Pave Gregors Bulle, som stadfæster Forliget, gør klart Rede for Sagen, i naturlig Konsekvens af, at Pavestolen i sin Tid havde slaæet en Streg over Cardinal Guidos Afgørelse. Der har stadig været Uenighed om Cardinal Guidos Excommunications- og Interdictsdomme, da det fra Kongens Side er hævdet, at den Sikkerhed, der krævedes af ham, virkelig var bleven stillet, og Dommene derfor var en Nullitet. Skønt det paastaas, at dette fremgaar af Cardinalens egne Akter, er det efter Sagens her refererede Forløb afgjort urigtigt, og Grundlaget for Dommen har været sikkert nok; men det maa erindres, at man ved Curien ogsaa havde faaet Information om Sagen af geistlige, der stod paa Kongens Side, og at det i Virkeligheden var overordentlig vanskeligt i Rom at se klart paa hele Stridens Forløb, idet den Mulighed dog ikke var udelukket, at der kunde være begaaet Formfejl, som gav Kongen et Skin af Ret til at søge fornyet Afgørelse af Sagen; men naturligvis er Realiteten den, at man ved Curien ikke saa nogen Mulighed for at drive Dommens Execution igennem, alene fordi Kongen var ude af Stand til at udrede den idømte Satisfaction, og at den eneste

---

¹ p. 46.

farbare Vej derfor var et Forlig, som rigtignok kun bevarede Skinnet og ikke skaffede Kirken den Ret, den havde kæmpet for. Paven gaar derfor den eneste mulige Vej; i Kraft af sin Myndighed som Kirkens øverste Dommer ophæver han Dommen og dispenserer alle, som maatte have undladt at overholde Interdictet, fra den Straf, de derved skulde ifalde. Da det ikke er helt klart, om Erkebiskopen har kunnet slutte Forliget paa de andre geistliges Vegne, reserveres det den nye Erkebiskop i Forbindelse med de øvrige Prælater at tage endelig Stilling til Forliget, saaledes at Sagen eventuelt kan henvises til en ny kirkelig Domstol.

De andre geistlige gav sig tilfreds, de øvrige antagelig fordi Biskop Peder i Roskilde var gaaet ind paa Forliget; han vendte tilbage til sit Stift og udstedte et aabent Brev om den Fred, der var sluttet, og der var i dette saa lidt som i noget af de andre nogen Tale om Erstatning for de store Tab, Prælaterne havde lidt. Muligvis har Biskop Peder været en brudt Mand, der opgav Kampen som haabløs, muligt er det ogsaa, at han har haabet paa den Voldgift i Godsspørgsmaalet, som Forliget stillede i Udsigt, og at den ny Erkebiskop med dette Udgangspunkt atter vilde tage Sagen op. At Sagen endte uden nogen ny Paakendelse, at med andre Ord Kongen slap saa uformodet let fra det hele, skyldtes naturligvis først og fremmest Jacob Erlandsøns Død, umiddelbart før Sagens definitive Afgørelse. Har den paa-tænkte Revision været Biskop Peders Haab, er han bleven grundig skuffet. Efterfølgeren paa Erkestolen blev Jacob Erlandsøns Broder, men han var Kongens Kreatur. Kampen var nu opgivet, og Kirken havde tabt; men ogsaa her kan man med Rette sige, at Sejren, som Kongen havde vundet, var en Pyrrhusejrr. Vel var der andre og meget stærke Faktorer, som virkede med til den Opløsning af Riget, som de følgende to Menneskealdre bragte, men Modsætningsforholdet til Kirken havde sin meget store Betydning.

Dog, hvad der har været Opgaven for nærværende Undersøgelse, var blot at paapege Kirkens Kamp for at gennemføre den canoniske Ret i Danmark og dens Nederlag i denne Bestræbelse; det var en Kamp for Kultur, som ikke lod sig gennemføre. Men den Mand, som satte sit Liv ind paa denne Kamp havde fortjent en bedre Skæbne, end danske Historieskrivere har ladet ham til Del; at han tabte og satte Livet til, gør ikke hans Kamp mindre storladet. Jacob Erlandsøn er at regne blandt de store Skikkelser i den danske Kulturs Historie.

William Norvin.
